

NÁVRAT KE KOMENSKÉMU

K nultému ročníku ostravského experimentu

POJEM DRAMATICKÁ VÝCHOVA

Nevětším omylem současné výchovy je technokratismus, zanedbávání duchovní sféry, výchova konzumní osobnosti, ale i neschopnost komunikace s jinými lidmi a z toho plynoucí pocíty osamění. Problémy v duchovní oblasti se stávají palčivými, jednostranná výchova k technice se negativně vrací celkovým poklesem kulturnosti. Nářek na nedostatek estetické výchovy je vlastně nářekem nad nedostatkem kulturnosti.

Dramatická výchova jako součást estetické výchovy není vynálezem současnosti, ale je vlastně návratem ke Komenskému, k jeho Škole hrou. Neobjevuje tedy nic nového, jen vyplňuje citelnou mezeru ve výchově osobnosti dítěte, poskytuje dětem možnost „výuky“ komunikace, pomáhá jim objevit jejich vlastní osobnost, jejich tvořivost, kreativitu ve všech oblastech života. Odhaluje sebeckví a konfrontuje postoje jedince se zájmy skupiny, kolektivu. Pomáhá překonávat leost myšlení, umožňuje zkoušet si „prožit toho druhého“, jeho situaci a postoje, a tak mu lépe porozumět. Dramatická výchova umožňuje člověku, aby se naučil jednat podle měnicích se daných okolností. Poskytuje možnost vidění sebe očima druhého a uvědomění si druhého přes sebe.

Shrnuto: Dramatická výchova aktivizuje lidi, vede k sebezpečnosti, odhaluje v lidech jejich vlastní klady, pozitivní. Účinnost přistoupit na stanovisko druhého, schopnost komunikace, dialogu, tolerantnosti, učí základním etickým principům...

DRAMATICKÁ VÝCHOVA V SYSTÉMU ŠKOLSTVÍ

Pouhé diskuse o nutnosti estetické výchovy samy o sobě nic nevytvoří. Její nutnost a potřeba je zřejmá, jen někde začít. Protože jsme po dohodě s vedením MěDPM v Ostravě i chtěli udělat něco konkrétního, přispět do diskuse konkrétním činem, přistoupili jsme k realizaci čtyř lekcí dramatické výchovy s pátou třídou ZŠ Vrchlického v Ostravě-Radvanicích. Vycházeli jsme z faktu, že domy pionýrů jsou ve velké většině v dopoledních hodinách prázdné, a přitom jejich vybavení zcela vyhovuje (jeviště, materiální vybavení). Proto se tyto lekce odvíjely v prostorách MěDPM,

kam byly děti z Radvanic třídni učitelkou přivezeny. Nechtěli jsme však směřovat tuto činnost jen dovnitř, k dětem, ale rozesílali jsme vždy asi 150 kusů pozváněk na všechny ZŠ v Ostravě, na pedagogickou fakultu, odbor školství MVO a dalšími zájmovými, tak, jak v průběhu přibývaly. Lekce dramatické výchovy se tak staly instruktážními ukázkami možnosti a cíli — navíc jsme vždy po skončení uspořádali seminář, ve kterém jsme o celé lekci měli možnost diskutovat, zhodnotit ji a seznámit přítomné i s dalšími možnostmi a cíli. Celá práce však měla i velký dopad do tvořivosti se kolektivu třídy, její význam pak ocenila třídní učitelka, ale i další učitelé a ředitelka ZŠ Vrchlického. Děk patří především ředitelce školy, která tento „experiment“ umožnila a sama jej i svou přítomností na jednotlivých lekcích a vyhodnocovacích seminářích podpořila.

Na závěrečných seminářích, kterých se zúčastňovalo průměrně okolo dvaceti „diváků“, se podařilo vždy vyprovokovat zajímavou a podnětnou diskusi. Většina názorů byla pro tento druh práce s dětmi, uznávala jeho potřebnost a prospěšnost. Děti výhrady byly k vedení lekcí, ale i my jsme získávali postupně praktické zkušenosti a každý názor byl pro naši další práci nesmírně cenný. Padl ovšem i názor, že dramatická výchova odvádí děti od procedury řádné výuky, že učitelé již tak nestačí časově naplnit požadavek osnov a my je touto formou dále zdržujeme... Tenzto názor byl sice ojedinělý, avšak prezentovaný byl z pozice vysoké funkce v systému školství. My se domníváme, že po dlouholetých zkušenostech brněnského Centra dramatické výchovy by ve 4. třídách základních škol nebyl problém přetavět hodiny tak, aby se děti celkem 4 lekcí mohly v průběhu školního roku zúčastnit, a že výuku to dále rozšiřuje i v jednotlivých předmětech (výtvarná výchova, literární výchova, hudební výchova, ale i dějepis, zeměpis...), je pochopitelné, že postupným opakováním se lekce dále budou prohlubovat, budou i konkrétně zaměřeny podle požadavků a potřeb učitelé, zkrátali se.

Nevěříme nás mrzí, že se celá tato naše akce setkala s malým zájmem OŠ MVO i příslušných pedagogických pracovníků s rozhodujícím hlasem. Chtěli jsme je touto praktickou formou informovat a seznámit s jednou z možných cest. Rovněž zájem PFO byl malý. Právě ve spolupráci s PFO vidíme další perspektivy našeho experimentu, protože je nám jasné, že bez připravených a fundovaných pedagogických pracovníků na školách se naše snažení mne účinkem a bude stále jen jistou formou ukázky, experimentu.

JEDNOTLIVÉ LEKCE A CELKOVÉ KONCEPCE DRAMATICKÉ VÝCHOVY v MěDPM

Protože jsme si byli od samého počátku vědomi diametrálního rozdílu mezi prací s dětským dramatickým souborem a prací s naprosto nepřipravenými dětmi ze školy, s nimiž se neznáme a které navíc budou své lekce absolvovat před „diváky“ (přihlížejícími z řad pozvaných učitelů a zájemců), opřeli jsme se ve svých lekcích o koncept praktické poznatky brněnského Centra dramatické výchovy (viz ČSL 1988 a 1989). Jejich metody a poznatky byly pro nás vodítkem, svou práci jsme v Brně konzultovali, spolupracovali při přípravě a pak i při vyhodnocení. Každou jednotlivou lekci jsme navíc předem vyzkoušeli s dětmi našeho souboru a podle konkrétních zkušeností dále upravovali. Úzce jsme spolupracovali při přípravě i s třídní učitelkou a na základě jejich požadavků a doporučení jsme předem věděli, do kterých oblastí musíme svou práci soustředít.

První kontakt s dramatickou výchovou měly děti při seminářích, který vedla v MěDPM v Ostravě Jindra Delongová. Během hodiny názorně demonstrovala metodu práce s těmi-to dětmi, které byly její prací hluboce zasazeny, bylo vidět, že tato prvá hodina jim přinesla velké zážitky a otevřela je doposud neznámé oblasti. A právě po této prvě konfrontaci jsme byli ředitelkou školy a třídní učitelkou požádáni o komplexní realizaci jednoho ročníku dramatické výchovy právě pro tuto třídu.

● LEKCE 1 — DIOGENÉS V SUDU — listopad 1988

Metodika převzata z Brna. Na motivy knihy Hany Doskočilové Diogenés v sudu. Lekce se zabývá odhalením nesmyslnosti hromadění věcí na úkor vztahů, kamarádství. Děti veřejně a

spontánně reagují na vzniklé a připravené situace, prožívají svou možnost výběru, velice živě hodnotí a diskutují o svých postojích, o vzájemných vztazích a chování v průběhu celé hry. Největší si napsat jedno své nejmohutnější a tajné přání, tato přání pak na závěr všichni společně čtou a hodnotí jejich význam, smysluplnost, rozhodují o tom, která z přání si mohou či musí v životě splnit samy. Na vlastní kůži si prožily své sobectví, netolerantnost a pokusily se tyto vlastnosti v debatě řešit. Lekce odhalila předvíva vzájemných vztahů ve třídě a vlastnosti dětí...

● LEKCE 2 — NEPOSLUŠNÁ BARBORKA — březen 1989

Z důvodů dlouhodobé nemoci byla velká přestávka mezi 1. a 2. lekcí. Zaměřena na vytváření výchovy, vychází opět z metodiky z Brna, na motivy knihy Daisy Mrázkové Neposlušná Barborka. Děti si vyzkoušely a prožily působení barev, dokázaly o nich hovořit a hodnotit je, vytvořily si svůj vlastní hodnotící systém — přejmenovaly je příjemná barva, agresivní, a ne příjemná, rychlá barva a podobně. Připravovaly si barvy k chutím a vůním. Pak si měly možnost zvolit jednu ze tří základních barev (červená, modrá a žlutá) — tuto volbu zdůvodnily. Skupiny podle barev si pak v připravených materiátech stavěly své samostatné, vlastní, jednobarevné světy. Skupiny si své světy navzájem představily a vysvětlily. Poté měly děti možnost vyměnit si navzájem některé prvky, a tím do svých jednobarevných světů dostávat další barvy a vlastně i další významy. Nakonec si postavily domy hromady svůj svět ze všech tří. V další fázi se dověděly o míchání barev, jejich sčítání a násobení, vzniku dalších barevných odstínů. Na velkém papíru pak měly možnost současně si vyzkoušet pomocí tří základních barev namalovat svůj společný, mnohobarevný svět a s překvapením zjistily skutečnost smíchání barev a vznik mnoha dalších. Měly možnost si v průběhu celé práce ověřit, jak dobře spolupracovat, jak se umí slyšet navzájem, objasňovat a prozrazovat svůj názor.

● LEKCE 3 — RYBNÍK — EKOLOGIE — duben 1989

Celá postupnost jednotlivých kroků lekce vystavěna na motivy dramatické hry s lanem předváděné na semináři v Brně anglickými učiteli dramatické výchovy. Téma jsme doplnili o otázky ekologie — na tuto myšlenku nás přivedly reakce dětí v průběhu předcházející práce, kdy o čistotě (nečistotě) ovzduší, vody, celého životního

prostředí děti hovořily s velkým zájmem. V přípravě fázi jsme s celou třídou uskutečnili v doprovodu třídní učitelky sobotní celodenní výlet k rybníku a dali jsme jim možnost zažít si prostředí na vlastní kůži. Při lekci jsme pak začali pracovat s lanem, zkusili jsme různé možnosti — od pohybové rozcvičky až k lanu jako vlastní rekvizitě. Pak si děti z tohoto lana postavily svůj vlastní rybník, do něj si pomocí kresb a symbolů na papírech usadily obyvatele a zabýdly jej celé okolí rybníka. Pomocí huby se nám podařilo vytvořit krásnou atmosféru letního odpoledne v přírodě. Do této atmosféry vstupuje člověk s krumpáčem a lopatou a s plánem na likvidaci rybníka, na jehož místě má být postaven televizní vysílač. V tomto okamžiku jsme si sami nebyli jisti, kterou možnost si děti zvolí — zda svůj rybník, který si postavily, anebo možnost rozšíření a zkrvavění televizního programu — připravili jsme počítačový systém — přejmenovaly je příjemná barva, agresivní, a ne příjemná, rychlá barva a podobně. Připravovaly si barvy k chutím a vůním. Pak si měly možnost zvolit jednu ze tří základních barev (červená, modrá a žlutá) — tuto volbu zdůvodnily. Skupiny podle barev si pak v připravených materiátech stavěly své samostatné, vlastní, jednobarevné světy. Skupiny si své světy navzájem představily a vysvětlily. Poté měly děti možnost vyměnit si navzájem některé prvky, a tím do svých jednobarevných světů dostávat další barvy a vlastně i další významy. Nakonec si postavily domy hromady svůj svět ze všech tří. V další fázi se dověděly o míchání barev, jejich sčítání a násobení, vzniku dalších barevných odstínů. Na velkém papíru pak měly možnost současně si vyzkoušet pomocí tří základních barev namalovat svůj společný, mnohobarevný svět a s překvapením zjistily skutečnost smíchání barev a vznik mnoha dalších. Měly možnost si v průběhu celé práce ověřit, jak dobře spolupracovat, jak se umí slyšet navzájem, objasňovat a prozrazovat svůj názor.

● LEKCE 4 — KLUBÍČKO KAMARÁDSTVÍ. KRASNÁ HRA — květen 1989

Zaměřena byla na odhalení stávaných stavů a vztahů v kolektivu třídy, na jejich budování a posilování těch pozitivních. V první části jsme vycházeli opět z metodiky Brna, použili jsme básničku Roberta Louise Stevensonova z čtánky pro 4. třídu ZŠ Krásná hra. Dětem bylo nabídnuta možnost pomocí mimikálních a dostupných prostředků (židle, stoly) zahrát si na dobrodružství, námořní plavbu, ztroskotání... Pracovali jsme zprvu opět se židlemi jako zástupnou rekvizitou a odhalovali rezervy fantazie v dětech, pak nabídl jeviště s vy-

budovanou „lodí“ a nutností pozadit se autoritativním rozkazovním kapitánem. Toho děti posléze svrhly (vzpouza) a samy si zvolily svého z kolektivu třídy. Došlo ke zvolení chlapce a dívky „kvůli spravedlnosti“, děti pak tyto své zvolené kapitány dokázaly respektovat a další půlhodinu si samy hrály. Věřily jído a drhly palubu a užívaly se pomáhaly okolí, navzájem si pomáhaly... Básničku, kterou jsme jim nechali zpočátku přečíst (aniž věděly), co si budou hrát, si pak na závěr přečetly nahlas znovu a snažily se již svůj bezprostřední prožitek ze hry dostat do přednesu. Vznikla diskuse, několik variant čtení.

Ve druhé části, po krátké přestávce, jsme po závěr pak ukázali jednu ze známých her: Klubíčko kamarádství. Děti se držely v kroužku na zemi a posílaly si klubíčko vlny. Posílaly je vždy svému kamarádovi, to s kým mají navázaný nějaký vztah, který tím zveřejňují, mapovaly. Vznikla řj, která jednoznačně odhalovala předvid vztahů ve třídě. Do této síť pak následně měly možnost vstupovat, vysvětlovaly, které nitky jdou k nim a které od nich. Vznikly tvar hodnotily a snažily se ho postihnout jménem (motacizna vztahů, chumel kamarádství atd.). S dalším úkolem, to je rozmatání spletných a zmataných vztahů, si již pro krátkost času nedokázaly poradit přímo při lekci, ale vzaly si chumel s sebou do školy a další dny se ve volném čase snažily o jeho rozmatání — a nakonec se jim to podařilo. Což svědčí následně i o velkém zaujetí na tuto hru, protože již děti nechtěly nechat nezauvřenou, nedokončenou. Vyhodnotili jsme si i o tom, jak je důležité ve skupině lidí udržovat vztahy se všemi, ne jen s jedním, dvěma...

V následné části pak děti smýšlely jednou větou napsat na papíry s názvy jednotlivých her a lekcí, co si zapamatovaly, jak se jim která hra a lekce líbila. Jejich vyjádření byla pozoruhodná a jednoznačně dokazovala, že všechny lekce dramatické výchovy, jak jim měly možnost prožít, byly pro ně nesporným přínosem i zážitkem. Jen namátkou lze ocitovat věty: „Viděli jsme, že musíme být kamarádi, abychom se domluvíli.“ — „Zjistil jsem, že je špatné mít moc věcí a nemít nikoho.“ — „Poznal jsem, že si ještě umíme i hrát!“ — „Ještě aspoň jednou bych si chtěla hrát s takovými lidmi ve své třídě.“

Na závěr jsme pak dětem — jako v první lekce o Diogenovi — rozdali papíry a tužky a

každý si měl napsat jedno své velké, největší přání, které nikdo jiný nesmí vidět, to přání složit a položit na zem. Při jejich vyhodnocení s třídní učitelkou, v porovnání s těmi z první lekce, jsme si uvědomili nesmírný posun v myšlení dětí během jednoho roku...

V semináři na závěr všech čtyř lekcí jsme jejich posoupením a metodiku znovu probrali, nabídl jsme spolupráci PFO.

ZÁVĚR A DALŠÍ PLÁNY S DRAMATICKOU VÝCHOVOU V MěDPM OSTRAVA

Po zkušenostech z tohoto „nultého“ ročníku jsme ještě více přesvědčeni o nezastupitelném významu dramatické výchovy v celém systému školství, výchovy člověka. Domníváme se, že tak, jako je tomu již ve světě vůbec, předešlých pak v severovýchodních zemích a v Anglii, patří i u nás dramatická výchova do programu výchovy, výuky. Na základě zkušeností z Brna, kde od 1. září 1989 je při DDM ustaveno řádné středisko dramatické výchovy, jehož kapacita je vlastně již dnes na několik let dopředu „vyprodána“, mohli bychom i u nás v Ostravě svou měrou přispět k rozšíření povědomí o možnostech, cílech a metodice dramatické výchovy. Nechtěli bychom zaměřovat své lekce jen dovnitř k dětem. Naopak, ve spolupráci s PFO chceme prakticky ukazovat cestu, pomáhat při přípravě budoucích učitelů a ukazovat možnosti učitelům.

Přesvědčili jsme se i o tom, že skutečně bude lépe pracovat v současném systému školství se žáky 4. třídy, kdy vzniknou menší problémy s uvolňováním a přesunováním hodin. Při přípravě jednotlivých lekcí bychom chtěli úzce spolupracovat s třídními učitelé, ale i s PFO, OŠ NVO a také s Kabinety VV a JČ v Ostravě. Jsme schopni předvést ukázkové lekce s jakoukoliv formou branou skupinou dětí formou následkové hodiny nejen pro posluchače PFO, ale i pro ředitelé škol a MŠ.

Pro takto koncipovaný první ročník „experimentu“ se cítíme být dostatečně fundovaní a vybavení. Máme jednoznačnou podporu vedení MěDPM, a proto bychom chtěli začít již koncem září prvou lekcí a pak vždy pokračovat po třech týdnech se stejnou skupinou dětí, stejnou třídou. Byli bychom tak schopni v průběhu roku pokrýt požadavky 3–4 tříd základních škol. Věříme, že se strany nadřízených orgánů najdeme pro tuto svou práci dostatek pochopení a podpory.

ALEXANDR A PETRA RYCHELKYCH/

Z POHLEDU TŘIDNI UČITELKY:

Kurs dramatické výchovy jsme zaměřili na žáky 5. třídy ZŠ, na kolektiv, který právě vznikl spojením dětí ze dvou obcí. Žáci se vzájemně neznali, tak, jako jsem je neznala ani já. Během prvé lekce se ukázaly charakteristické vlastnosti jednotlivých dětí. Snažilo se kamkoli se mohlo, tak, jak se mohlo, ale také hrubost, prozrazovali sebe sama i zakřivením, vztah k mojkou a bezmezně uznávali. V průběhu druhé lekce, která byla o lidském hodnotě. Tato lekce měla pro vyučujícího hlavní význam v tom, že poznal sociometrický obraz třídy, mohl pak na základě získaných poznatků své působení zaměřit vhodnou metaciv správným a potřebným směrem.

Další lekce uvolňovaly dětskou fantazii, jejich emoce a radost ze hry. Děti se projevovaly spontánně, bez ostychu. Projevovaly své názory, touhu po čistém — svém — dětském světě. Děti se snažily, snažily se ochránit před přírodou a společenstvem, ale i postarat. Pozvala se učily technice vzájemné komunikace a spolupráci. Děti se postupně přezkoušeli a prožili všechna možná čtení, která jim tak jak ji uplatňujeme v celém komplexu výchovně vzdělávacího procesu. V průběhu lekcí bylo i množství poznatků, kterých si děti nechtěly vynechat, u kterých se u nás výtvarnicko-výchovných předmětů ve škole — v literární výchově, DV, VV (práce s literárním textem po vlastním prožitku, porovnání barev a jejich vztahy a podobně).

Po každé lekci zůstávaly v dětech silné zážitky, které pak řešily ve svém kolektivu ve škole. Vraceli jsme se k nim společně na třídnických hodinách i v jednotlivých předmětech. Děti nejen o situacích hovořily, ale samy si začali uvědomovat své vady a nedostatky v chování a vzájemně se usměrňovali. Tento dopad lekcí do kolektivu třídy patří k nejzákladnějším výsledkům dramatické výchovy.

Viditelný pokrok v jejich sociálním soužití, ve vztazích i v pohledu na okolní svět pak již zřejmý v poslední lekci, kde se již třída formovala jako jedna komanda, která si chtějí a mohou vzájemně pomáhat, užívají mezi sebou přiznané autority a jsou ochotni nezávisle na jeji podpoře. Rozvíjí se jejich vztahy na svět, byl patrný značný posun dopředu. Děti si rovněž začaly vážit kamarádství, vztahů mezi nimi, a rodiči, materiální hodnoty již nemají.

Výsledky „dramatické výchovy“ byly i praktickým dokladem sociometrického výzkumu, který jsme na škole prováděli během školního roku. Tyto výsledky byly vzájemně shodné. V dalších lekcích bych doporčovala ménovít více pozornosti práci s literárním textem a postupně tak pomáhat k rozšíření slovní zásoby dětí a k rozvíjení jejich vyjadřovacích schopností i komunikativní dovednosti. To vše ale souvisí se systematickou prací v celém výchovně vzdělávacím procesu, jehož by měla být dramatická výchova neoddělitelnou součástí.

/HANA RYCHELKA/

Z POHLEDU MDPM

Ze všech diskusí, které následovaly po každém dopoledním dramatické výchovy, jasně vyplynula potřeba jakéhov druhu výchovy pro děti. Zazněly názory, že tyto hodiny dramatické výchovy by měly být zároveň následkovými lekcemi pro učitelé JČ, HJ, VV, ale zejména pro budoucí učitelé, studenty PF. Lekce dramatické výchovy by měly být zároveň přínosem pro výuku jako jednu komplexní celek, ale učitelé by mohli ve své činnosti používat jejich jednotlivých zkušeností, a zejména metod a principů práce s dětmi. Celkově můžeme říci, že ve většině případů při ohlas na tuto činnost velice hladou a učitelé nás žádali, abychom v ní rozhodně pokračovali...

/BOŽENA SKÁLOVA/